

Marja Mustakallio: *Musik på gränsen. Hundra år av tornedalskt musikliv*. Arktinen Ajatus, Övertorneå 2012. 358 s., ill. ISBN 978-91-637-0380-5.

”Jag ser alltså på Tornedalens landskap genom att lyssna till dess ljud.” Så skriver Marja Mustakallio i inledningen till sin bok om musiklivet i Tornedalen, där gränsen drogs mitt i Torne älv när Ryssland erövrade Finland från Sverige efter 1809 års krig. Älvfåran blir en vattendelare mitt i ett från början relativt enhetligt kulturområde när nationsbyggandet på båda sidor tar fart under 1800-talets andra halva. Det finska och svenska skulle skiljas åt även om musiken var densamma. Min erfarenhet säger mig att det är relativt lätt att dra gränser i geografien, att dra gränser i musik är betydligt svårare, och att översätta musik till språk är nästan omöjligt. Här finns något viktigt och intressant att utforska, som Mustakallio ger sig i kast med.

I bokens förord nämner Mustakallio ett problem som har med översättning att göra, men inte från ljudande musik till skrift, utan från finska till svenska. Det handlar inte om problem vid själva översättningen utan om politik som berör minoritetsspråken i Sverige (dit både tornedalsfinska meänkieli och ”sverigefinska” räknas):

...översättning av ett verk skrivet på ett minoritetsspråk till landets huvudspråk kan inte understöddas med medel avsedda för minoritetsspråket. En sådan tolkning implicerar ju att det som skrivits på minoritetsspråket inte behöver spridas utanför den språkgruppen.

Trots detta bakvända förhållande, som handlar om svensk minoritetsspråkspolitik och är värt en egen avhandling, fick alltså Mustakallio sin bok om musiken i Tornedalen översatt. Hur översättningen till slut finansierades framgår däremot inte. Däremot finns det i texten ordval, språkliga vändningar och förgivettaganden som verkar vara finska eller finlandssvenska, något som egentligen inte stör läsningen utan snarare ger texten en viss färg. Men som också förorsakade den förbryllande fråga som länge satt kvar i mitt huvud (och kanske gör det fortfarande): ligger finska Övertorneå i Sverige eller Finland?

Teoretiskt lutar sig Mustakallio mot Christopher Smalls begrepp *musicizing*, som syftar på att musik alltid är kopplat till sociala beteenden. Att ”musika” är en social handling som handlar om görandet, spelandet,

likaväl som om lyssnandet och andra aktiviteter kring musiken. En annan inspirationskälla är Ruth Finnegans bok om musiken i en engelsk småstad. Här handlar det om i vilka miljöer, *music worlds*, musikandet pågår i och på vilka stigar, *patch*, vi människor väljer att gå mellan de olika musikvärldar som står oss till buds.

Dessa begrepp är mer eller mindre klassiska för musik- och dansetnologer idag, och Finnegans bok förekommer på många litteraturlistor. När man läser Mustakallios text kan man mycket riktigt ana inspiration från både Small och Finnegan, men hon återkommer egentligen aldrig till det teoretiska ramverket, utan låter empirin tala för sig själv. Det saknas en tydlig och medveten återkoppling till de generaliseringar som varit möjliga tack vare teoretiska begrepp och verktyg från Small och Finnegan.

De frågor som ställs i början av boken är ”Bär gränsbygden på något problem? Åtskiljdes musiken och musiklivet vid gränsen? Vad var det som möjligen orsakade en differentiering?” Mustakallio belyser utifrån tillgänglig empiri dessa frågor mycket gediget, samt hur klass och språktillhörighet samverkar i nationsbyggandet på båda sidor Torne älv. Men texten stannar vid beskrivandet och hon använder inte sina teoretiska verktyg för att lyfta diskussionerna till en generaliserbar nivå.

Boken kan alltså ses som en historieskrivning om 1800-talets musikliv utifrån reseberättelser och annan samtida litteratur, noterad kyrkomusik, bouppteckningar, instrumentinventeringar, sångböcker och tidningsannonser. Olika ”musicizing”-miljöer som folkhögskolor, prästgårdar och kyrkor, borgerliga hemmiljöer, Torneås och Haparandas offentliga musikliv, men också allmogens musikliv går noggrant igenom och vi får en fyllig berättelse om Tornedalens människor och deras musik.

I slutet av boken porträtteras två kända musikprofiler från 1900-talet med rötter i Tornedalen. Rolf Wikström och Lasse Haajanen får för Mustakallio personifiera den tornedalska musiken ”vars centrala egenskaper är ’att finnas på gränsen’ och ’att komma någon annanstans ifrån’ liksom en ’djup sentimentalitet’.” Vilka dessa centrala egenskaper är och betyder undrar jag dock fortfarande.

Styrkan i Mustakallios bok är den gedigna genomgången av musikandet, musiklivet, i en nationsbyggande gryende gränsbygd, där nya stigar successivt trampas upp och nya musikvärldar skapas. Tyvärr tröttnas läsaren också av just denna minutiösa materialgenomgång, texten blir aldrig riktigt spännande och intressant. Jag lyckas inte höra Tornedalens speciella ljud.

Mats Nilsson, Göteborg